

**146η Συνάντηση
Μετα-Ψυχολογίας**

Βασίλειος Μαούτσος

29/11/11 ,

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

‘Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης’

‘Instincts and their Vicissitudes’, 1915, Τόμος XIV

2η Συνέχεια

Δεν είναι μόνον μία φορά που έχουμε ισχυριστεί πως είναι αδύνατη σωστή μελέτη του έργου του Freud χωρίς την κατανόηση της ‘Αρχής της Σταθερότητας’ και κατ’ επέκταση της ‘Αρχής της Ηδονής’ (που ίσως θα έπρεπε να ονομάζεται «Αρχή της Ευχαρίστησης»). Επίσης, επανειλημμένως έχει τονιστεί ότι η δυσκολία στη κατανόηση αυτών των απόλυτα αλληλοεξαρτημένων Αρχών (που ίσως θα αρκούσε να περιοριζόταν μόνον στη πρώτη εξ αυτών) οφείλει να είναι απόλυτα αποδεκτή απ’ τον καθένα αν λάβουμε υπ’ όψιν μας ότι η κατανόησή τους είναι εντελώς αντίθετη προς αυτή την ίδια την φύση τους. Από την μελέτη κιόλας του «Σχεδίου» είχαμε υπερτονίσει ότι ο λόγος για τον οποίον αναρωτιόμαστε διαρκώς περί της αλήθειας της ψυχανάλυσης και των συναφών προς αυτό θεμάτων επειδή δεν μπορούμε να είμαστε επί μακρόν προσηλωμένοι στο μοναδικό φαινόμενο του ψυχικού αυτοματισμού όπου η κατανόηση ενός πράγματος είναι αντιστρόφως ανάλογη της ευχαρίστησης που παράγει, δηλαδή, αυτής της ίδιας της αρχής της ευχαρίστησης. Πρόκειται για κάτι προφανές αν λάβουμε υπ’ όψιν ότι κάθε προσέγγιση προς το σημείο μηδέν καθιστά εξ ορισμού το κάθε τι αδιάφορο. Πρόκειται για μία έννοια που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο πρόσφατο περί Ναρκισσισμού κείμενο του Freud αλλά θα είναι ακόμη σημαντικότερη σε όλα τα επόμενα. Εν κατακλείδι, για άλλη μια φορά, θα τονίσουμε ότι αυτή η ίδια η ψυχανάλυση στηρίζεται σ’ αυτές τις δύο Αρχές. Αυτός είναι ο λόγος που ο Strachey νιώθει την ανάγκη να κάνει μια τόσο εκτενή υποσημείωση στη σελίδα 121 του παρόντος Τόμου. Όμως, ο Strachey - όπως επίσης έχουμε τονίσει - δεν έχει μπορέσει να δει την απόλυτα βιωματική διάσταση του έργου του Freud και κατά συνέπεια αναφέρεται στις δύο Αρχές ως έχουσες επιστημονική αξία και υποθετικό χαρακτήρα αντί του υποκειμενικού χαρακτήρα που ολοένα και περισσότερο έχει αρχίσει να τους προσδίδει ο Freud υπό το πρίσμα των μελετών του. Άλλωστε, δεν θα ήταν καθόλου υπερβολή να ισχυριστούμε ότι η αποτυχία του Freud στο «Σχέδιο» οφείλετο σχεδόν αποκλειστικά στην δυσκολία του να αναγνωρίσει την βιωματική ιδιομορφία αυτών των δύο Αρχών καθώς το υποκείμενο βαίνει προς την ευχαρίστηση. Του ήταν αδύνατο να δεχτεί ότι η επιστημονική αλήθεια την οποία διαπραγματεύετο δεν ήταν άλλη από αυτή την ίδια την ευχαρίστησή του η οποία σταματούσε πάντοτε κάπου πριν από το σημείο μηδέν της απόλυτης ηδονής. Κατά συνέπεια η αντικειμενικότητά της αλήθειας του βρισκόταν ακριβώς σ’ αυτή την σχετική πρωιμότητα του ενστίκτου του που παρήγαγε την ευχαρίστηση. Αν δεν είχε την επιπρόσθετη και πλεονασματική ανάγκη να αγνοήσει την ευχαρίστησή του προς χάριν της απόλυτης αλήθειας που τον ταλάνιζε τότε το «Σχέδιο» θα είχε επιτύχει πλήρως. Στο παρόν του κείμενο ο Freud κάνει ένα σημαντικό βήμα προς την περαιτέρω κατανόηση του τι πραγματικά σημαίνει Ηδονή, Ευχαρίστηση, Σημείο Μηδέν, Ένστικτο, Ενόρμηση και κυρίως Πλεόνασμα, έναν σημαντικό όρο που τον συναντήσαμε για πρώτη φορά επισήμως στο περί Ναρκισσισμού κείμενό του.

Κατόπιν των ανωτέρω θα λέγαμε ότι η σπουδαιότητα των σελίδων που αφορούν την ‘πίεση’, τον ‘σκοπό’, το ‘αντικείμενο’ και την ‘πηγή’ των ενστίκτων δεν βρίσκεται απαραίτητως στις αντίστοιχες περιγραφές του Freud. Είναι απόλυτα φυσικό για έναν μελετητή να σκεφθεί ότι κάθε ‘εσωτερική’ διάσταση του οργανισμού, που στη συγκεκριμένη περίπτωση φέρεται ως ‘ένστικτο’, είναι αναπόφευκτα να εκφράζεται, να λειτουργεί, να επικοινωνεί και θα πηγάζει από κάπου. Φερ’ ειπείν, τα ίδια χαρακτηριστικά θα ίσχυαν για την ορμόνη που φέρει το όνομα «θυροξίνη» ή κάποια άλλη. Τίποτα καινούργιο δεν υπάρχει σ’ αυτό. Όμως, στη προκείμενη περίπτωση ο Freud

αναφερόμενος σ' αυτά τα τυπικά χαρακτηριστικά του ενστίκτου θέλει να μιλήσει για κάτι πολύ ποιο σημαντικό. Θέλει να μιλήσει για τις εξαιρέσεις και τις αιτίες των εξαιρέσεων που περιέργως παρουσιάζουν τα ένστικτα σε αντιδιαστολή με κάθε άλλη εσωτερική διάσταση του ανθρώπου. Έχοντας δε ξεκαθαρίσει την θέση του στο περί Ναρκισσισμού κείμενό του όσον αφορά τα ένστικτα της αυτοσυντήρησης του εγώ και την 'αδιαφορία' που βιωματικά έχουμε ως προς αυτά τα μόνα άλλα ένστικτα που απομένουν προς 'ψυχολογική' διερεύνηση είναι τα 'σεξουαλικά ένστικτα' με όλες τις κλινικές ('νευρωσικές' ή, 'ναρκισσιστικές') ιδιομορφίες τους που τα καθιστούν ενδιαφέροντα και εξαιρετέα των υπολοίπων εσωτερικών διαστάσεων του ανθρώπου στην ενήλικη ζωή. Οι εξαιρέσεις οι αφορούσες αποκλειστικά και σταθερά τα σεξουαλικά ένστικτα είναι οι εξής: ποιοτική μεταλλαγή από την φυσιολογική τους ποσοτική παρουσία, καθηλώσεις σε αντικείμενα αντι της διαρκούς κινητικότητας, μετουσιώσεις σε αλλότριους σκοπούς πέραν της ευχαρίστησης, αναστροφές σε παθητική δραστηριότητα ή κακία αντί της αγάπης που δίνει ευχαρίστηση και τέλος πσιωγυρίσματα προς το ίδιο το υποκείμενο αντί του αντικειμένου προς το οποίο προορίζετο. Αυτές οι ιδιομορφίες εκφράσεις του σεξουαλικού ενστίκτου ή, της έμμεσης σεξουαλικής συμπεριφοράς - δηλαδή, της συμπεριφοράς που δεν είναι αυθόρμητη ως προς τον σκοπό της 'ικανοποίησης' και συνεπώς δεν χαρακτηρίζεται από αδιαφορία του υποκειμένου ως προς αυτόν - αποτελούν τυπικά γνωρίσματα των ψυχικών παθήσεων ατόμων που απευθύνονται για ανάλυση, δηλαδή, ατόμων που δείχνουν 'ενδιαφέρον' για την λειτουργία του ψυχικού τους οργάνου. Το σημαντικό, εν προκειμένω, που χρήζει διαρκούς προσοχής είναι ότι ενώ ένας τυχόν γιατρός θα ετίθετο σε πλήρη εγρήγορση αν η θυροξίνη του ασθενούς του έδειχνε ποιοτικές διαφοροποιήσεις, ανεπάρκεια έκκρισης, αλλαγή της δομής της, αλλαγή ως προς τον σκοπό που εξυπηρετεί και αυτοκαταστρεπτικότητα του αδένου εξ αιτίας της εδώ τίποτα εξ αυτών δεν ισχύει. Εδώ ο αναλυτής διαβλέπει κάτι περίεργο που τον διαφοροποιεί πλήρως σε επίπεδο ιατρικής πρακτικής. Πράγματι, οι ανωτέρω πέντε βασικές εκφράσεις του σεξουαλικού ενστίκτου ενός ασθενούς έχουν αυξημένη δυναμική σε ποιότητα, περιττό εμπλουτισμό των λειτουργιών που εξυπηρετεί, πολυπλοκότητα, ανωτερότητα, πνευματικότητα, πάθος, ένταση ακόμη και ομορφιά έστω κι' αν ο ασθενής ζητάει βοήθεια γι' αυτά τα επιπλέον που τον καταδυναστεύουν. Τίποτα απ' όλα αυτά δεν συνάδουν με τα όσα συμβαίνουν στη περίπτωση της θυροξίνης με την έκπτωση των διεργασιών, την απλούστευση των λειτουργιών, την φθορά και την φθίση.

Σύμφωνα με τα παραπάνω μία πρώτη απάντηση ως προς το τι είναι όλα αυτά που συμβαίνουν με το σεξουαλικό ένστικτο μας φέρνει πίσω στο θέμα περί του 'λιβιδινικού συμπληρώματος' και στη γνωστή φρουδική πρόταση ότι 'πρέπει να υπάρχει κάτι επιπρόσθετο στον αυτοερωτισμό - μία νέα ψυχική πράξη - προκειμένου να επέλθει ναρκισσισμός'. Στη σελίδα 77 (Τόμος XIV) ο Freud έχει σαφώς πάει πολύ πέραν του 'ξένου σώματος' του «Σχεδίου» του αν και μόνον ως προς την αιτιολογία αυτού του ξένου ή επιπρόσθετου πράγματος η ύπαρξη του οποίου ουδόλως αμφισβητείται. Έχει επέλθει πρόοδος η οποία συνίσταται στο εξής. Στη σελίδα 120 του ιδίου Τόμου δίδεται εκείνη η απάντηση που η σημασία της σπανίως αξιολογείται όσο πραγματικά της αξίζει και σίγουρα θα αποτελέσει μία από τις μέλλουσες εξελίξεις της ψυχανάλυσης. Λέει ο Freud '...τα ίδια τα ένστικτα αποτελούν τουλάχιστον εν μέρει τους προκλητικούς παράγοντες των επιδράσεων του εξωτερικού ερεθίσματος που στη πορεία της φυλογένεσης έχουν επιφέρει προσαρμογές του γεννητικού υλικού'. Εδώ ο Freud δεν προτρέπει τον αναγνώστη ως ένας άλλος ανθρωπολόγος να κοιταχτεί στο καθρέπτη και να αποφασίσει από μόνος του ότι όντως τα χέρια του είχαν κάποτε υπάρξει μπροστινά πόδια. Αυτό για τον Freud είναι μέρος του 'αδιάφορου' εγώ. Αυτό που τον απασχολεί είναι το να κοιτάξει ο αναγνώστης τον ασθενή του και να διαπιστώσει ότι ο δεύτερος ζει μέσα από τα αποκαλούμενα «συμπτώματά» του μία πλεονασματική ασχήμια γεμάτη διέγερση θυμού, σύγχυσης και αναστάτωσης προερχόμενη από ανώμαλο γεννητικό («βιολογικό» κατά τον ασθενή) υλικό που δεν συμμαζεύεται με τίποτα. Συνεπώς, το 'πλεόνασμα', το 'ξένο σώμα' η 'σεξουαλική λίμπιντο' είναι ένα και το αυτό. Συνιστούν αυτό που περίσσεψε, τρόπον τινά, από την μετατροπή των μπροστινών ποδιών σε χέρια ή οτιδήποτε αντίστοιχο. Αυτό το περίσσευμα ενοχλεί την αρμονία του έξω κόσμου και αυτός με τη σειρά του αντιδρά προς αυτό. Ιδού, λοιπόν ο λόγος για τον οποίο το σημείο μηδέν της ψυχικής ισορροπίας δεν είναι το σημείο μηδέν! Η λίμπιντο του εγώ δεν έχει κανένα πρόβλημα

στην εκτέλεση των καθηκόντων της όσο μεγάλη κι' αν είναι. Όλα αρχίζουν και τελειώνουν με το πώς εξελίσσονται τα πράγματα με το σεξουαλικό περίσσευμα του ενστίκτου που οφείλει να τείνει και αυτό προς το σημείο μηδέν. Δυστυχώς όμως αυτό δεν τείνει προς το σημείο της ισορροπίας όπως δηλώνουν εμφαντικά τα πέντε χαρακτηριστικά του ενστίκτου που προαναφέραμε. Μία ανωμαλία του ενστίκτου φαίνεται να προκαλεί το εξωτερικό περιβάλλον το οποίον στη συνέχεια αντιδρά προς αυτό. Το περίσσευμα της σεξουαλικότητας τείνει προς την αύξηση αντί της ελάττωσης. Εξ αυτού του λόγου βρισκόμαστε ενώπιον μιας νέας έκφανσης της Αρχής της Σταθερότητας η οποία καλείται να βρει λύση σε ένα φαινόμενο όπου το σημείο μηδέν βρίσκεται προς τα πάνω. Φερ' ειπείν, τα σεξουαλικά ένστικτα έχουν την ικανότητα '...να λειτουργούν αλτροιστικά το ένα προς το άλλο σε ένα ευρύ φάσμα και να αλλάζουν τα αντικείμενά τους στα καλά καθούμενα' . Η έννοια του Οιδιποδείου Συμπλέγματος αρχίζει να χτίζεται στη σκέψη του Freud ως το απαύγασμα μιας ενστικτικής διαταραχής πανανθρώπινης έκτασης.